

vzpomínky

Vzpomínky na 15. březen 1939: Naše rodina - rodiče + 5 dětí žila v Jihlavě v Jiráskově ulici. Tatínek byl soustružník a pracoval v depu na hlavním nádraží. Já jsem byla nejmladší ze sourozenců (1 sestra a 3 bratři). Bylo mi 8 let a chodila jsem do 3. třídy dívčí obecné školy, která měla název Masarykova. Ráno 15. března jsem se vzbudila do velkého rozruchu. Tatínek snídal a právě se dozvěděl, že nás Němci okupují, praštil hrnkem s kafem o zem! Bylo velké rozčilení doma i v domě, přesto se táta vydal do práce. I já jsem později šla do školy, ale dovnitř už jsem nikdy poté nevkočila. Před vchodem stáli němečtí vojáci s nastraženými puškami a nikoho dovnitř nepustili. Musela jsem se vrátit domů a s maminkou jsme se zařadily do fronty u obchodu s potravinami. Ze zkušenosti z dřívějška rodiče věděli, že bude nouze o potraviny, což se skutečně vyplnilo. Mně v tom chaosu trápilo, že ve školní tělocvičně byla výstava našich ručních prací a já jsem tam měla vyšívanou tašku z kanavy. Hned v začátku okupace zavřeli Němci v Jihlavě střední školy - gymnazium, učitelský ústav. Můj bratr Láďa tím byl postižen, podařilo se mu však dostat na chemickou průmyslovku v Brně. Jinak museli ostatní na měšťanské školy. Při tom nám ještě zkrátily školní docházku, a to tak, že z 5. třídy jsme postupovali do 2. třídy měšťanské školy, a ti ze 4. třídy šli do 1. ročníku měšťanské školy.

Chodily jsme pak do jiné školy, vyučování bylo tudíž na směny. V učebnicích jsme museli tuší začerňovat veškeré zmínky o ČSR, prezidentovi, všechna výuka byla směřována na Německo, žádný český dějepis ani zeměpis, biflování životopisů všech německých potentátů, i v hodině zpěvu jsme směli zpívat jen německé písničky. My jsme byli na němčinu zvyklí z každodenního života, v Jihlavě jsme byli tehdy cca z poloviny Češi a z poloviny Němci. Ale pak s postupující okupací přicházeli další Němci z jiných krajů Německa jako na příklad úředníci a jiný personál a město totálně ovládli. Byly zakázány všechny české spolky, Sokol, Junák a další. Někteří učitelé v nás však udržovali v naději a posilovali ve vlastenectví, psali jsme si do památníčků vlastenecké veršíky nejen mezi sebou, ale i kantoři. Ti však riskovali kriminál, což se našemu třídnímu p. Klofáčovi přihodilo.

Za několik dní nato se u nás objevil strýc s tetou (Slovenkou) z Trenčína, tatínkův bratr, kteří museli utéct z Trenčína. Slovensko se od nás odtrhlo 14. března, Hitler jim daroval "samostatný" stát, a Češi museli vypadnout. Zůstali u nás několik měsíců, než si strýc našel práci a ubytování mimo Jihlavu. Žili jsme skromně, ale museli jsme se ještě více uskrovnit, spali jsme po dvou, a navíc strýc s tetou neměli v protektorátu nárok na potravinové lístky, takže jsme se dělili o jídlo s nimi. Maminka měla skutečně co dělat, aby to všechno zvládla.

Školy jsme v průběhu války a protektorátu měnily, vždy jsme ručně stěhovaly školní sbírky, mapy a jiný školní inventář do další školy, protože Němci v nich zřizovali lazarety pro raněné vojáky. Večer bylo nutno zatemňovat okna, ani kousíček světla nesměl proniknout ven. Přelétávala přes nás letadla západních států, tak aby jim to neumožňovalo orientaci, houkaly sirény, museli jsme buď do sklepa, nebo ze školy jsme utíkali do polí. U rádia byla cedulka, na níž bylo vytištěno, že poslech cizích stanic je zakázán a neuposlechnutí se trestá smrtí. Přesto se poslouchala hlavně relace "Volá Londýn", táta a starší sourozenci si přehodili deku přes rádio a hlavy a poslouchali svobodné zprávy, i když byly rušeny a chvílemi se zvuk úplně ztrácel. Sledoval se postup vojsk v průběhu války a říkalo se to dalším, kteří radio neměli.

vzpomínky

Před koncem války jsme pak v Jihlavě neměly žádnou českou školu, všude byly lazarety. Scházeli jsme se v kinech, v kostelích (v sakristii), v modlitebnách, kde nám kantoři říkali, co se máme učit, jaký sloh napsat apod. Kde to bylo možné, tam se on nás však starali (nevím kdo, radnice?). Byli jsme většinou podvyživení, tak nám dávali ve škole rybí tuk. O prázdninách jsem měla s mnoha dalšími možnost zúčastnit se dvakrát ozdravovny. To byl tábor ve venkovské škole, spalo se na slamníkách, ale bylo slušné jídlo, chleba mazaný kunerolem (umělý med), chodilo se do lesů sbírat jahody, maliny, borůvky, cestou jsme zpívaly české písničky až se hory zelenaly, na školním hřišti jsme sportovaly, prostě prima prázdniny.

Veškeré potraviny byly na příděl, potravinové lístky se vydávaly na radnici. Rovněž o vše ostatní byla nouze, oblečení, boty, mýdlo, cigarety, na něco se muselo žádat o poukaz. Lidé se snažili zlepšit si chudé příděly na potravinové lístky dokoupením nedostatkových potravin na venkově u příbuzných či známých. I s tím byly problémy, vesničani museli odevzdávat příděly, pokud něco měli a mohli poskytnout chtěli za to spíš materiální úhradu, a tak z měst putovaly na venkov povlaky, záclony a jiné cenné věci. Na nádražích při dojezdu vlaků pak gestapáci kontrolovali a často zabavovali těžko získané potraviny, nejvíce žádané byly máslo, sádlo, vejce. K tomu ještě se cestující ve vlacích vystavovali nebezpečí, že budou obětmi tzv. kotlářů. To bylo tak, že vlak jel krajinou, když náhle se nad jedoucí vlak sneslo zápaďácké letadlo. Odletělo, ale strojvedoucí už věděl, co má dělat - zastavil, a všichni horempádem utekli z vlaku do pole, protože za chvíli se letadlo vrátilo a těsně nad vlakem rozstřílelo kotel parní lokomotivy jak řešeto. Do příští zastávky pak všichni putovali pěšky. Protože přes území protektorátu jezdily vlaky na frontu, bojovali tak západní spojenci, aby lokomotivy nebyly k dispozici pro zásobování fronty. Tatínek jednou takhle prožil bez újmy nálet kotláře v kanále pod tratí. Po skončení války jsem viděla na koleji u Německého, nyní Havlíčkova Brodu těch lokomotiv s děravými kotly dlouhou šňůru.

Protože bylo všeho nedostatek, i oblečení, tak se páralo, přešívalo, zašívaly se ponožky, pletlo se a háčkovalo. V létě holky chodily v sandálech-dřevákách, což byl úžasný vynález, pěkně klapaly. Dřevěná podrážka byla ze tří příčných kusů, jakoby rozříznutá, takže se ohýbaly, nebyly to tedy klasické holandské dřeváky.

Na jaře 1945 začaly Němci utíkat před Rudou armádou na západ, odhazovali různé vojenské vybavení, jízdní kola, náradí, ale i masové konzervy, byli ale pro nás stále nebezpeční, museli jsme se před nimi schovávat ve sklepích, protože stříleli po lidech. Pamatuji si na jednu Němku, jak nám českým dětem vyhrožovala: počkejte, oni vás Rusové vystěhují na Sibiř. Z dálky jsme slyšeli kanonádu. Nevím už přesně ten den, kdy se objevili první ruské tanky, vítali jsme vojáky všech možných národností, nejen ruských, ale i sibiřských a jiných. Oslavoval se konec války, každý se snažil něčím vojáky pohostit, ale moc jsme toho neměli. Ale oni přinesli ukořistěné masové konzervy, stejně jako líh, který si opatřili v lihovarech u nás na Moravě.

Krátce na to přišla pro nás studená sprcha - celá naše čtvrt, kde jsme bydleli (Jiráskova) se musela odstěhovat. To nám přišly oznámit jen tak před domem příslušníci revolučních gard (říkalo se jim rabovací gardy), a to z toho důvodu,

vzpomínky

že se tam usídlí štáb maršála Malinovského. Dopoledne museli odejít z celého města zbylí Němci, převážně ženy, děti a staří lidé jen s tím, co unesli a shromáždili je na sportovním hřišti. A my Češi z Jiráskovy čtvrti jsme dostali příkaz do konce dne odejít do bytů po Němcích ve středu města. Tak jsme přišli do bytu, kde byl strašný nepořádek, jako když tam vybuchl granát (vše rozházené, a zřejmě i vyrabované). Tam jsme první dny s trochou našeho majetku přežili tu hrůzu, navíc ještě zvětšenou tím, že v bytě byly štěnice! Podařilo se nám od radnice získat jiný prázdný byt, který jsme vymalovali a když jsme jej uklidili, přišla původní majitelka-Židovka, která se vrátila z koncentráku. Tak jsme bez odmluvy zase odešli. Do třetice nám přidělili byt v patrové vile ve Wolkerově ulici, kde už v přízemí byla jiná česká rodina, my jsme dostali k obývání 1. patro. Ten dům patřil původně německému lékaři, prý se tam před příchodem Rudé armády na zahradě oběsil. Pro naši velkou rodinu byl ten třípokojevý byt velmi vhodný. Bydlela tam s námi i vdaná sestra s manželem a 6měsíčním dítětem.

Ještě v létě 1945 jsem udělala s úspěchem přijímací zkoušku do obchodní akademie, která byla v Jihlavě otevřena. Bratr Láďa se vrátil z Brna domů, kde před koncem války se už místo učení na průmyslovce zabývali hloubením zákopů. Podařilo se mu ukecat strojvedoucího lazaretního vlaku, aby ho pustil na tendr, kde bylo uhlí, takže přijel jak komíník. Po několika měsících (asi po půl roce) nám bylo sděleno, že Rusové z naší čtvrti už odešli a že se můžeme vrátit, pokud chceme. Dali jsme samozřejmě přednost tomu většímu bytu, na který jsme už dostali řádný dekret. Do toho původního bytu jsme si ale došli pro naše věci - byl tam nábytek, ve sklepě dřevo, uhlí (pod uhlím schovaná skautská knihovnička), v kuchyni pod vanou ukryté skautské trumpety. Překvapení nás čekalo v bytě, kde na našich postelích byly peřiny a záclony, které nám nepatřily. Zřejmě v bytě byly ubytovány vojačky, které si tam toto vybavení nanosily z jiných bytů. Tak tam chodili lidé a hledali svůj majetek a eventuelně si ho odnášeli! Objevili jsme tam však taky jedno překvapení: v bytě byl jakýsi zápach, tak jsme pátrali a zjistili jsme, že se line ze spíže. Klíč k zámku však nebyl nalezen, po násilném otevření jsme zjistili, že tam byly házeny veškeré odpadky okýnkem z balkonu! Toho odpadu bylo asi do výšky 1 metru.

Tak na konec toho vzpomínání, jak to bylo s našimi příbuznými, kteří museli opustit dlouhodobě své domovy:

- ze Slovenska musel odejít tátův bratr Karel i s manželkou (Slovenkou), který tam dlouhodobě žil a pracoval. Postavili si domek, našli asyl u nás
 - z Karlových Varů museli odejít již po odtržení Sudet v roce 1938 rodiče mého budoucího manžela Hirschovi (po válce Jelenovi), žili u příbuzných na Valašsku
 - ze Znojma rovněž v roce 1938 musela odejít rodina Zezulova (tchánové mojí sestry) - našli útočiště v Konici u Prostějova, rovněž zanechaný domek ve Znojme
- O život přišel další tatínkův bratr Anton Forman z Kamenice u Herálce, kterého zatkli pro pomoc partyzánům. Zemřel v Terezíně několik týdnů před koncem války údajně na tyfus. Je pohřben na Národním hřbitově v Terezíně.

*Blanka Jelenová
roz. Formanová*